

Systemy ekspertowe
Wykład 3
Reprezentacja wiedzy
Rachunek predykatów pierwszego rzędu

Joanna Kołodziejczyk

2016

Plan wykładu

1 Rachunek predykatów pierwszego rzędu

- Składnia
- Wyrażanie wiedzy w Rachunek predykatów pierwszego rzędu
- Wnioskowanie w Rachunek predykatów pierwszego rzędu

2 Prolog

Porównanie z rachunkiem zdań

Rachunek zdań

- ograniczona ekspresja: świat składa się tylko z faktów
- literały opisują fakty, bądź reguły o konkretnych obiektach
- treść rozpatrywanych zdań nie ma znaczenia, istotna jest jedynie ich wartość logiczna.

Rachunek predykatów pierwszego rzędu

- bardziej uniwersalna: można wyrazić wszystko, co się da zaprogramować
- pozwala reprezentować i wyrażać bardziej ogólne fakty i reguły
- zachowuje wszystkie poczynione w ramach klasycznego rachunku zdań ustalenia.

Składnia

Symbole stałe

nazywają pojedyncze rzeczy, jeden obiekt, są najczęściej argumentami predykatów. np. *Jan, A, Marcus*.

Symbole predykatów

Reprezentują relacje między obiektami np. $P(A)$, $R(A, B)$. Oznaczamy je wielkimi literami: „P;Q;R; S” lub wyrazami: *relacja, rodzic*. *rodzic* jest symbolem predykatu binarnego, który zachowuje relację (lub nie) pomiędzy dwoma obiektami.

Symbole funkcji

Relacja funkcyjna jest zachowana dla dokładnie jednego obiektu w relacji np. $\cosinus(5)$, $ojciec(Jan)$. Oznaczamy je wielkimi literami: „P;Q;R; S” lub wyrazami: *relacja, rodzic*. *rodzic* jest symbolem predykatu binarnego, który zachowuje relację (lub nie) pomiędzy dwoma obiektami.

Składnia cd

Zdanie atomowe

Wyraża fakt odnoszący się do obiektów i relacji pomiędzy nimi opisanymi symbolami predykatów, np. $\text{brat}(\text{Ryszard}, \text{Jan})$, $\text{małżeństwo}(\text{ojciec}(\text{Ryszard}), \text{matka}(\text{Jan}))$. Zdanie atomowe ma wartość logiczną *TRUE*, jeżeli relacja opisana symbolem predykatu zachodzi pomiędzy obiektami podanymi jako argumenty relacji.

Operatory zdaniotwórcze

Takie same jak w rachunku zdań: $\wedge, \vee, \neg, \Rightarrow, \Leftrightarrow$

Równość termów

$\text{term}_1 = \text{term}_2$ jest prawdziwe w danej interpretacji jeżeli term_1 i term_2 odnoszą się do tego samego obiektu, gdzie term_i to symbol stałej lub symbol funkcji. $=$ wykorzystuje się w zdaniach złożonych.

$\text{ojciec}(\text{Jan}) = \text{Henryk}$

Składnia cd

Kwantyfikatory

Określają pewną liczbę indywiduów, którym przysługuje pewna własność lub które pozostają w relacji.

- Kwantyfikator ogólny (duży/universalny) $\forall x$ „Dla każdego x ”
- Kwantyfikator szczególny (mały/egzystencjonalny) $\exists y$ „Istnieje takie y ”

Przykład na zdania z małym kwantyfikatorem

- Istnieją ludzie, którzy są aniołami.
 $\exists x(\text{czlowiek}(x) \wedge \text{aniol}(x))$
- Istnieją ludzie, którzy nie są aniołami.
 $\exists x(\text{czlowiek}(x) \wedge \neg \text{aniol}(x))$
- Nie tylko ludzie są aniołami.
 $\exists x(\neg \text{czlowiek}(x) \wedge \text{aniol}(x))$

Mały kwantyfikator nie łączy się z implikacją!

Przykład na zdania z wielkim kwantyfikatorem

- Wszyscy ludzie są aniołami
 $\forall x(\text{czlowiek}(x) \Rightarrow \text{aniol}(x))$
- Żaden człowiek nie jest aniołem
 $\forall x(\text{czlowiek}(x) \Rightarrow \neg \text{aniol}(x))$
- Tylko ludzie są aniołami.
 $\forall x(\text{czlowiek}(x) \Rightarrow \text{aniol}(x))$

Duży kwantyfikator nie łączy się z iloczynem logicznym!

Własności kwantyfikatorów

- 1 Równoważność zapisów $\forall x\forall y$ i $\forall y\forall x$ i $\forall x, y$
- 2 Równoważność zapisów $\exists x\exists y$ i $\exists y\exists x$
- 3 $\forall x\exists y$ nie jest równoważne $\exists x\forall y$
- 4 Prawa de Morgana dla kwantyfikatorów
 - $\forall xP(x) \Leftrightarrow \neg\exists x\neg P(x)$
 - $\exists xP(x) \Leftrightarrow \neg\forall x\neg P(x)$
 - $\neg\forall xP(x) \Leftrightarrow \exists x\neg P(x)$
 - $\forall x\neg P(x) \Leftrightarrow \neg\exists xP(x)$

Przykład bardziej złożony

- 1 Marcus był człowiekiem. $man(Marcus)$
- 2 Marcus był mieszkańcem Pompei. $pompeian(Marcus)$
- 3 Wszyscy mieszkańcy Pompei byli Rzymianami.
 $\forall x pompeian(x) \Rightarrow roman(x)$
- 4 Cezar był władcą. $ruler(Caesar)$
- 5 Wszyscy Rzymianie byli lojalni wobec Cezara, lub nienawidzili go.
 $\forall x roman(x) \Rightarrow loyalto(x, Caesar) \vee hate(x, Caesar)$
- 6 Każdy człowiek jest wobec kogoś lojalny. $\forall x \exists y loyalto(x, y)$
- 7 Ludzie starają się zgładzić tylko takiego władcę, wobec którego nie są lojalni.
 $\forall_{x,y} man(x) \wedge ruler(y) \wedge trytoassassinate(x, y) \Rightarrow \neg loyalto(x, y)$
- 8 Marcus próbował zgładzić Cezara. $trytoassassinate(Marcus, Caesar)$

Analiza przykładu

- Nie uwzględniono czasu przeszłego. W dalszych rozważaniach nie będzie to miało znaczenia. Wszystko dzieje się w przeszłości.
- Imiona nie zawsze wskazują na konkretne indywiduum. Dokładność wymaga sporej ilości wiedzy przechowywanej w bazie.
- Problem zasięgu. Czy dla każdego istnieje ktoś dla kogo jest się lojalnym? Czy są to różne osoby? Czy istnieje ktoś, wobec kogo wszyscy są lojalni?
- Zdanie 7 można też zapisać jako:
$$\forall x, y \text{ person}(x) \wedge \text{ruler}(y) \wedge \text{loyalto}(x, y) \Rightarrow \text{trytoassassinate}(x, y)$$

Inżynieria wiedzy w rachunek predykatów pierwszego rzędu

- 1 Zidentyfikuj zadanie.
- 2 Zgromadź wymaganą wiedzę.
- 3 Wybierz słownik predykatów, funkcji i stałych.
- 4 Zakoduj ogólną wiedzę dotyczącą zadania.
- 5 Zakoduj specyficzną wiedzę dotyczącą zadania.
- 6 Postaw pytania do procedury wnioskowania i otrzymaj odpowiedzi.
- 7 Usuń błędy z bazy wiedzy.

Dowodzenie w logice pierwszego rzędu

Dla rachunku zdań przedstawione zostały reguły wnioskowania takie jak **modus ponens**, **rezolucji** czy **eliminacja koninunkcji** i te same reguły są poprawne dla logiki predykatów.

Wymaga się jednak dodatkowych operacji, które poradzą sobie z kwantyfikatorami. Jedną z nich jest UNIFIKACJA.

Unifikacja

Algorytm unifikacji jest rekurencyjną procedurą, porównującą dwa predykaty i odkrywającą, czy istnieje zbiór podstawień, które sprawią, że termy staną się identyczne.

Przykład na unifikację p i q . Wynikiem działania unifikacji jest θ .

p	q	θ
Knows(John,x)	Knows(John,Jane)	Jane/x
Knows(John,x)	Knows(y,OJ)	OJ/x,John/y
Knows(John,x)	Knows(y,Mother(y))	John/y,Mother(John)/x
Knows(John,x)	Knows(x,OJ)	fail

Unifikacja - MGU

MGU — Most General Unifier

- dane są fakty: $\text{hate}(x, y)$ i $\text{hate}(\text{Marcus}, z)$
- Unifikacja może zwrócić listę podstawień:
 - 1 (Marcus/x, z/y)
 - 2 (Marcus/x, y/z)
 - 3 (Marcus/x, Caesar/y, Caesar/z)
 - 4 (Marcus/x, Paulus/y, Paulus/z)
- Podstawienia 1 i 2 są bardziej ogólne niż 3 i 4. Ostatecznie do dalszej rezolucji poszukuje się jak najbardziej ogólnego unifikatora.

Reguła rezolucji w logice pierwszego rzędu

Reguła rezolucji

$$\frac{l_1 \vee \dots \vee l_k, \quad m_1 \vee \dots \vee m_n}{l_1 \vee \dots \vee l_{i-1} \vee l_{i+1} \vee \dots \vee l_k \vee m_1 \vee \dots \vee m_{j-1} \vee m_{j+1} \vee \dots \vee m_n}$$

Gdzie: l_i i m_j to predykaty lub termy Wymagania:

- wymaga ze względu na argumenty relacji zastosowania unifikacji
- zdania muszą być podane w koniunkcyjnej postaci normalnej (CNF).

Reguła rezolucji w logice pierwszego rzędu

Przykład

$$\frac{(\neg rich(x) \vee happy(x)) \wedge (rich(Richard))}{happy(Richard)}$$

- gdzie w wyniku unifikacji: $\theta = Richard/x$
- zdania dane są w koniunkcyjnej postaci normalnej (CNF).

Konwersja do postaci normalnej koniunkcyjnej w logice pierwszego rzędu

- 1 Eliminacja \Leftrightarrow zamiana na iloczyn implikacji.
- 2 Eliminacja \Rightarrow zamiana na sumę.
- 3 Przesunięcie \neg do nawiasów stosując prawa de Morgana i podwójną negację.
- 4 Standaryzacja zmiennych np.: zamień $\forall xP(x) \vee \forall xQ(x)$ na $\forall xP(x) \vee \forall yQ(y)$.
- 5 Przesunięcie wszystkich kwantyfikatorów np.: zamień $\forall xP(x) \vee \forall yQ(y)$ na $\forall x\forall yP(x) \vee Q(y)$.
- 6 Usunięcie małego kwantyfikatora - skolemizacja: np. zamień $\forall x\exists yP(x, y)$ na $\forall xP(x, S(x))$.
- 7 Usunięcie wielkiego kwantyfikatora — po prostu dalej się je pomija.
- 8 Zastosowanie prawa rozdzielności \vee względem \wedge .
- 9 Kolejna standaryzacja zmiennych — zróżnicowanie zmiennych w poszczególnych klauzulach.

Przykład konwersji

Każdy Rzymianin, który zna Marcusa nienawidzi Cezara, albo myśli, że każdy, kto nienawidzi kogokolwiek jest głupcem.

$$\forall x(\text{roman}(x) \wedge \text{know}(x, \text{Marcus})) \Rightarrow \\ (\text{hate}(x, \text{Caesar}) \vee (\forall y(\exists z \text{hate}(y, z)) \Rightarrow \text{thinkcrazy}(x, y)))$$

Kolejne etapy konwersji

Etap 2 $\forall x \neg(\text{roman}(x) \wedge \text{know}(x, \text{Marcus})) \vee (\text{hate}(x, \text{Caesar}) \vee (\forall y \neg(\exists z \text{hate}(y, z)) \vee \text{thinkcrazy}(x, y)))$

Etap 3 $\forall x (\neg \text{roman}(x) \vee \neg \text{know}(x, \text{Marcus})) \vee (\text{hate}(x, \text{Caesar}) \vee (\forall y (\forall z \neg \text{hate}(y, z) \vee \text{thinkcrazy}(x, y))))$

Etap 5 $\forall x \forall y \forall z (\neg \text{roman}(x) \vee \neg \text{know}(x, \text{Marcus})) \vee (\text{hate}(x, \text{Caesar}) \vee (\neg \text{hate}(y, z) \vee \text{thinkcrazy}(x, y)))$

Etap 7 $\neg \text{roman}(x) \vee \neg \text{know}(x, \text{Marcus}) \vee \text{hate}(x, \text{Caesar}) \vee \neg \text{hate}(y, z) \vee \text{thinkcrazy}(x, y)$

Przykład — konwersja na CNF

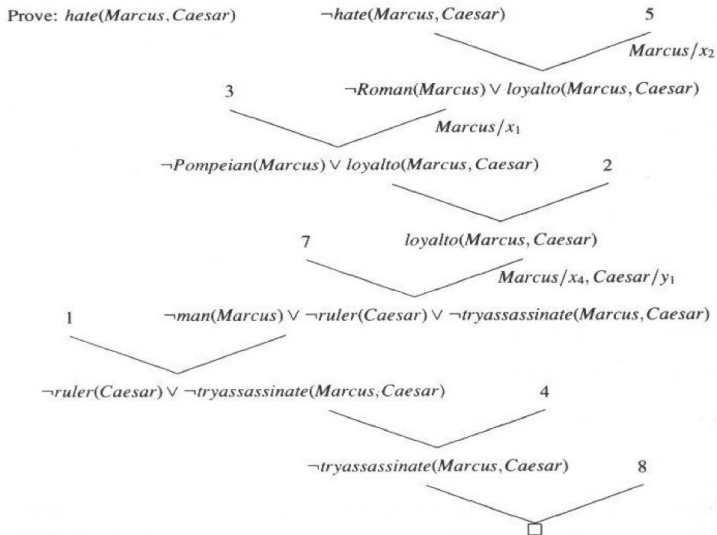
W wyniku konwersji bazy wiedzy ze slajdu 10 na postać CNF otrzymujemy:

- 1 $man(Marcus)$
- 2 $pompeian(Marcus)$
- 3 $\neg pompeian(x_1) \vee roman(x_1)$
- 4 $ruler(Caesar)$
- 5 $\neg roman(x_2) \vee loyalto(x_2, Caesar) \vee hate(x_2, Caesar)$
- 6 $loyalto(x_3, f(x_3))$
- 7 $\neg man(x_4) \vee \neg ruler(y_1) \vee \neg tryassassinate(x_4, y_1) \vee loyalto(x_4, y_1)$
- 8 $tryassassinate(Marcus, Caesar)$

Algorytm rezolucji

- 1 Konwersja zdań z bazy wiedzy na klauzule (CNF).
- 2 Zaneguj P (predykat do udowodnienia) i przekształć na klauzulę. Dodaj do zbioru klauzul z bazy wiedzy.
- 3 Powtarzaj, do osiągnięcia klauzuli pustej, lub zatrzymaj, gdy nie ma postępu:
 - 3.1 Wybierz 2 klauzule (rodzicielskie).
 - 3.2 Porównaj je. Klauzula wynikowa - rezolwenta jest sumą logiczną wszystkich literałów obu klauzuli rodzicielskich z zastosowaniem odpowiednich podstawień z następującymi wyjątkami: Jeżeli istnieje para unifikowalnych literałów T_1 i $\neg T_2$ i T_1 i $\neg T_2$ to literały komplementarne. Zastosuj zbiór podstawień wynikający z unifikacji do produkcji rezolwenty. Jeżeli liczba literałów komplementarnych jest „> 1”, to w rezolwencie wybieramy tylko jedną z nich.
 - 3.3 Jeżeli rezolwenta jest klauzulą pustą, to dowód zakończono. Jeżeli nie, to dodaj klauzulę do zbioru klauzul.

Przykład rezolucji

Plan wykładu

1 Rachunek predykatów pierwszego rzędu

2 Prolog

- Przejście ze składni logiki do Prologu
- Prolog - tylko klauzule Horna
- Ważne informacje o Prologu

Co wiemy

- 1 Jaka jest składnia i semantyka rachunku predykatów pierwszego rzędu.
- 2 Jak działa algorytm rezolucji (Jeżeli teza $\{A_1, A_2, \dots, A_n\}$ jest niesprzeczna, formuła B jest wnioskiem z $\{A_1, A_2, \dots, A_n\}$ wtedy i tylko wtedy, gdy teza $\{A_1, A_2, \dots, A_n, \neg B\}$ jest sprzeczna).
- 3 Czym jest postać klauzulowa.
- 4 Jak działa unifikacja.

Popatrzmy na klauzule inaczej

Zakładamy klauzule

$$(p_1(x) \vee p_2(x) \vee \dots \vee p_n(x)) \vee (\neg q_1(x) \vee \neg q_2(x) \vee \dots \vee \neg q_n(x))$$

Jest ona równoważna

$$(p_1(x) \vee p_2(x) \vee \dots \vee p_n(x)) \vee (\neg(q_1(x) \wedge q_2(x) \wedge \dots \wedge q_n(x)))$$

Co jest z kolei równoważne

$$(p_1(x) \vee p_2(x) \vee \dots \vee p_n(x)) \Leftrightarrow (q_1(x) \wedge q_2(x) \wedge \dots \wedge q_n(x))$$

Jeżeli oznaczymy (\wedge jako $,$) a (\vee jako $;$) a (\Leftrightarrow jako $:-$)

$$(p_1(x); p_2(x); \dots; p_n(x)) :- (q_1(x), q_2(x), \dots, q_n(x))$$

Reguły i fakty w nowej formule

- Reguła zawiera znak: :- . Po lewej stronie znaku znajduje się głowa, a po prawie treść reguły.
- Fakty są głowami klauzul bez treści, gdyż reprezentują aksjomaty.
- np.. kobieta(ala) w postaci klauzuli ma taką samą postać, co jest równoważne zapisowi: kobieta(ala) :- .

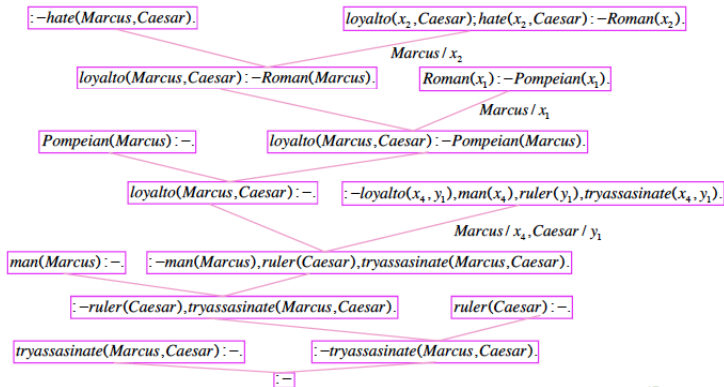
Przykład w nowej składni

W wyniku konwersji zdań CNF ze slajdu 21 otrzymujemy:

- 1 $man(Marcus) : -$
- 2 $pompeian(Marcus) : -$
- 3 $roman(x_1) : -pompeian(x_1)$
- 4 $ruler(Caesar) : -$
- 5 $loyalto(x_2, Caesar); hate(x_2, Caesar) : -roman(x_2)$
- 6 $loyalto(x_3, f(x_3)) : -$
- 7 $loyalto(x_4, y_1) : -man(x_4), ruler(y_1), tryassassinate(x_4, y_1)$
- 8 $tryassassinate(Marcus, Caesar) : -$

Rezolucja na nowej składni

Dowodzimy, że $\text{hate}(\text{Marcus}, \text{Caesar})$, zatem do bazy wprowadzamy zanegowaną hipotezę.

Klauzula Horna

Klauzula Horna

Jest to klauzula zawierająca co najwyżej jeden niezanegowany predykat.

Klauzule Horna dzieli się na:

- 1 z głową posiadające jeden niezanegowany predykat
- 2 bez głowy bez niezanegowanego predykatu

Klauzulą Horna nie jest: $loyalto(x_2, Caesar); hate(x_2, Caesar) : \neg roman(x_2)$

Zbiory klauzul Horna jako baza wiedzy

- Wszystkie klauzule poza jedną posiadają głowę.
- Baza wiedzy zawiera klauzule z głową.
- Cel wyводу (pytanie) jest klauzulą bez głowy.
- Istnienie jednej klauzuli bez głowy daje szansę uzyskania sprzeczności czyli uzyskanie pustej głowy i pustej treści.
- Istnienie wielu klauzul bez głowy jest zbędne, ponieważ każdy dowód można wyprowadzić przy użyciu co najwyżej jednej klauzuli bez głowy. Zatem klauzula pusta wynika tylko z klauzul z głową i jednej bez głowy.

Prolog - programowanie w logice

- Program zawiera informacje o danych z odpowiednią ich interpretacją. (Symboliczne opisanie wiedzy).
- Baza wiedzy zawiera oprócz danych (faktów) interpretowalne reguły (zależności pomiędzy danymi).
- Aby wyrazić reguły i fakty stosuje się logikę predykatów, a dokładnie klauzule Horna.
- Stosując zasady logiki tworzy się system zawierający fakty i reguły.
- Zadaje się pytania dotyczące zebranej wiedzy.

Przykład

logika	Prolog
$\forall x \text{pet}(x) \wedge \text{small}(x) \Rightarrow \text{apartment}(x)$	<code>apartment(X) :- pet(X), small(X).</code>
$\forall x \text{cat}(x) \vee \text{dog}(x) \Rightarrow \text{pet}(x)$	<code>pet(X) :- cat(X); dog(X).</code>
$\forall x \text{poodle}(x) \Rightarrow \text{dog}(x) \wedge \text{small}(x)$	<code>small(X) :- poodle(X). dog(X) :- poodle(X).</code>
<code>poodle(fluffy)</code>	<code>poodle(fluffy).</code>

Cechy programowania w Prologu

- Źródło w Prologu to zbiór klauzul Horna z głową.
- Do wnioskowania stosuje się rezolucję, która dopasowuje cel (klauzulę bez głowy) do innych klauzul z głową, próbując wszystkie kombinacje klauzul z bazy.
- Nie wykorzystuje się powstałych pośrednio wniosków (nie dopisuje się ich ani tymczasowo, ani na stałe).
- Jeżeli cel jest złożony, np.: $parent(X, Y), female(X)$., to Prolog dowodzi pierwszy z lewej, dopiero później po uzyskaniu dla niego pustej klauzuli przechodzi do kolejnego celu. Na końcu składa podcele.
- Algorytm sprawdzający wszystkie możliwości to strategia w głąb - DFS (Depth First Search).

Niuanse

Dlaczego $\forall x \text{poodle}(x) \Rightarrow \text{dog}(x) \wedge \text{small}(x)$ to w Prologu

`dog(X) :- poodle(X).`

`small(X) :- poodle(X).`

$$\forall x \text{poodle}(x) \Rightarrow \text{dog}(x) \wedge \text{small}(x) \Leftrightarrow$$

$$\forall x \neg \text{poodle}(x) \vee (\text{dog}(x) \wedge \text{small}(x)) \Leftrightarrow$$

$$\neg \text{poodle}(x) \vee (\text{dog}(x) \wedge \text{small}(x)) \Leftrightarrow$$

$$(\neg \text{poodle}(x) \vee \text{dog}(x)) \wedge (\neg \text{poodle}(x) \vee \text{small}(x)) \Leftrightarrow$$

$$\text{dog}(x) \vee \neg \text{poodle}(x) \Leftrightarrow \text{dog}(x) \Leftarrow \text{poodle}(x)$$

$$\text{small}(x) \vee \neg \text{poodle}(x) \Leftrightarrow \text{small}(x) \Leftarrow \text{poodle}(x)$$

`dog(X) :- poodle(X).`

`small(X) :- poodle(X).`

Unifikacja w PROLOGU

Proces kojarzenia zmiennych i wartości. Zmienna, której przypisano stałą wartość nazywa się ukonkretnioną.

Reguły unifikacji

- Stała może być zunifikowana tylko ze sobą.
- Dwie struktury(predykaty) mogą ze sobą zunifikować wtedy i tylko wtedy, gdy nazwy funktorów są takie same, mają taką samą liczbę argumentów, dopiero w kolejnym kroku rekurencyjnie unifikuje się ich argumenty.
- Zmienne unifikują się ze wszystkim.

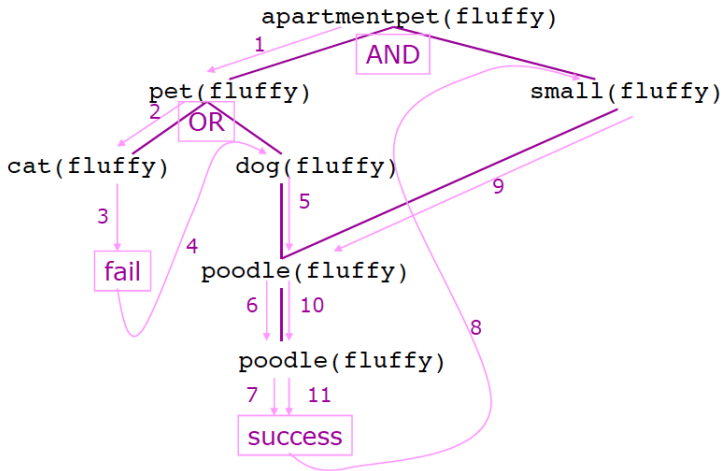
Kolejność wnioskowania

Dany jest plik źródłowy

```
apartmentpet(X) :- pet(X), small(X).  
pet(X) :- cat(X).  
pet(X) :- dog(X).  
dog(X) :- poodle(X).  
small(X) :- poodle(X).  
poodle(fluffy).
```

Sprawdzamy, czy `apartmentpet(fluffy)` jest prawdziwe.

Przykład rezolucji

Kolejność kluzul

- Zachowanie interpretera jest przewidywalne, bo źródło jest przeszukiwane zgodnie z algorytmem DFS.
- Szczególnie istotnie wpływa to na predykaty rekurencyjne (głowa i treść reguły zawiera ten sam funktor).
- Niewłaściwa kolejność definicji klauzul może zaowocować nieskończoną pętlą.

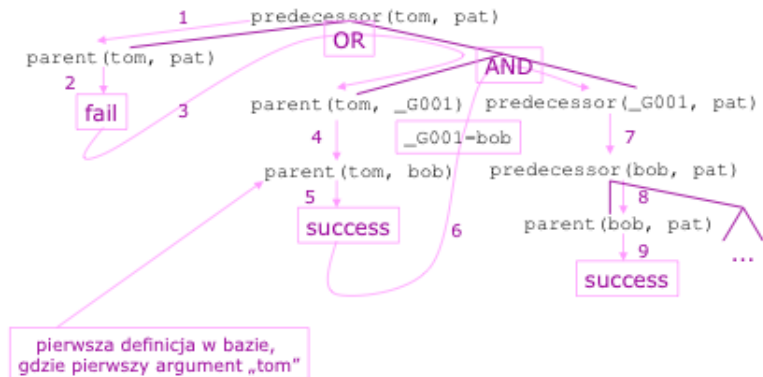
Rekurencja

Dany jest plik źródłowy

```
parent(pam, bob).  
parent(tom, bob).  
parent(tom, liz).  
parent(bob, ann).  
parent(bob, pat).  
parent(pat, jim).  
predecessor(X, Y):- parent(X, Y).  
predecessor(X, Y):- parent(X, Z), predecessor(Z, Y).
```

Sprawdzamy, czy `predecessor(tom, pat).` jest prawdziwe.

Poprawna rekurencja

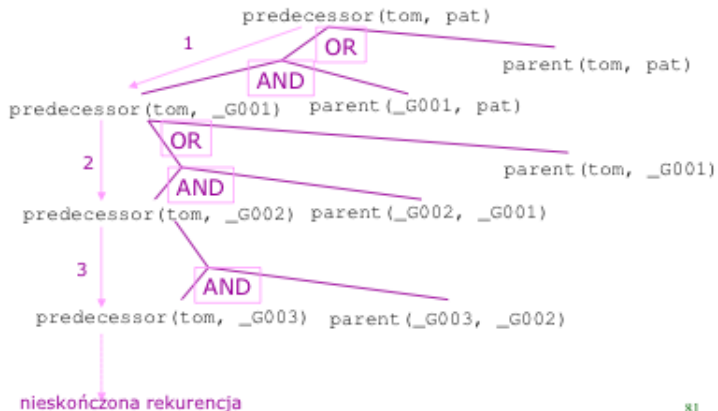
Rekurencja z błędem

Zmieniony kod na przodka

```
predecessor(X, Y):- predecessor(X, Z), parent(Z, Y).  
predecessor(X, Y):- parent(X, Y).
```

Sprawdzamy, czy `predecessor(tom, pat).` jest prawdziwe.

Niepoprawna rekurencja

81